

PRIKAZI KNJIGA

Aharon Dolgopolsky, *The Nostratic Macrofamily and Linguistic Palaeontology*. With an introduction by Colin Renfrew. — London : The McDonald Institute for Archaeological Reserarch, 1998. — xxii, 116 p. — (Papers in the Prehistory of Languages)

Knjiga *The Nostratic Macrofamily and Linguistic Palaeontology* dio je istraživačkoga projekta Pretpovijest jezika, McDonaldova instituta za arheološka istraživanja Sveučilišta u Cambridgeu (McDonald Institute for Archaeological Research); projekt pomaže Zaklada Alfreda P. Sloana, koja potiče istraživanja prema nepoznatim granicama znanja, »gdje granice našega razumijevanja još nisu jasno određene«, i tamo »gdje se historijska lingvistika, prehistorijska arheologija i molekularna biologija prepleću u području nejasnih metodologija« (vii).

Uvodni tekst, naslova »Introduction: the Nostratic Hypothesis, Linguistic Macrofamilies and Prehistoric Studies« (vii–xxii), napisao je arheolog Colin Renfrew, ravnatelj McDonaldova instituta za arheološka istraživanja. Renfrew je ukratko podsjetio na osnovne podatke o razvoju nostratičkoga uspoređivanja kakvim se bavi Aharon Dolgopolsky (ix–xii). Dao je i pogled na arheološku pozadinu nostratičkoga (xiii–xvi). Renfrew piše i o otporima prema nostratici (xvi–xx). U literaturi su 53 bibliografske jedinice.

Sam tekst *The Nostratic Macrofamily and Linguistic Palaeontology* podijeljen je u nekoliko dijelova: dan je pregled jezika pojedinih porodica nostratičke natporodice (5–8), pregled transkripcije i simbola (11–16), pregled glavnih fonetskih slaganja (101–105), bibliografija s 25 jedinica (109–110)¹, kazalo nostratičkih riječi (113–116).

Glavni je dio – 125 usporedbi, s rekonstrukcijama odgovarajućih nostratičkih riječi. One su poredane po područjima, s kratkim uvodnim napomenama.

U općem uvodu Dolgopolsky naglašava da se hipoteza o nostratičkom srod-

¹ U bilješci Dolgopolsky ističe to da se, radi uštede prostora, u etimologijama ne daju bibliografski podatci o tome koji je autor još prije Dolgopolskoga dao koju usporedbu (spominje devetnaest poimence »i druge«); takvi će podatci biti u nostratičkom rječniku (*Nostratic Dictionary*), što ga Dolgopolsky priprema.

² Kada se i dogodi da se radi o kakvu otklonu od glasovnih podudarnosti ustanovljenih na više drugih primjera, takvi otklonski primjeri mogu se suvislo objasniti.

stvu temelji na više od dvije tisuće zajedničkih korijena i na mnoštvu zajedničkih gramatičkih morfema, sve sa zakonitim glasovnim podudarnostima². Tu onda spominje takve primjere kao što su **mV* 'ja', **tü* > **ti* 'ti', upitne zamjenice **ko* i **mi*, osnovne riječi kao **ʔešo* 'stati' (> 'biti'), **ʔitā* 'jesti', **bari* 'uzeti', **wetV* 'voda', **nimʔV* 'ime; nazivati', ili »riječi povezane s kulturom završetka paleolitskoga razdoblja« kao **kālu* 'žena iz druge polovice zajednice' (> 'zaova' i dr.). Nostratički prajezik kako su ga rekonstruirali Vladislav M. Illič-Svityč i Aharon Dolgopolsky bogat je suglasnicima (zvučni—bezvučni—emfatički, tri niza sibilanata i afrikata, lateralni opstruenti, laringalni, farinjalni i uvularni suglasnici), imao je sedam samoglasnika.³ Za gramatički su sustav bili karakteristični vjerojatno analitičnost te čvrst red riječi (glagol na kraju rečenice, atribut ispred glave, zamjenički subjekt dolazi iza glagola), a gramatički su se odnosi izražavali, osim redom riječi, i postpozicijama i gramatičkim zamjenicama (17).

Jezično srodstvo ukazuje i na neku davnju prostornu bliskost odgovarajućih etnija. Posuđenice ukazuju na kulturne veze⁴. Značenja nekih riječi mogu nam davati neku sliku i o načinu života, o kulturi, o prostoru na kojem se dotični jezik govorio itd. — o tome nam govori lingvistička paleontologija. Naravno, ona ne daje apsolutne odgovore, tu nema konačne i jedine istine, pa treba biti oprezan u upotrebi takvih podataka. No »poredbena lingvistika [...] može dati važne obavijesti ili barem može potvrditi postojeće arheološke i antropološke informacije o drevnim ljudima, njihovu životu i kulturi« (19).

Dio nostratičkoga leksika ukazuje na to da bi nostratička pradomovina bila u suptropskoj klimi — riječi za smokvu, leoparda, lava, hijenu, antilopu i druge isključuju srednju Europu ili Sibir, a riječi za snijeg, led, inje i druge isključuju tropske krajeve. Riječi za slanu zemlju ili pustinju te za hladnije godišnje doba ili kišu upućuju nas na jugozapadnu Aziju (br. 1–14, str. 20–26).

Što se tiče vremena nostratičkoga prajezika, izgleda da leksik ne ukazuje na neolitik: nema riječi za obradu tla (za biljke ima), za uzgajanje stoke (za životinje ima) — radilo bi se o lovačko-sakupljačkoj zajednici, u kojoj su, recimo, bile poznate riječi za razne posude, no odgovarajuće su riječi označavale i košare. Ti su lovci upotrebljavali luk i strijelu u lovu te mrežu u ribolovu, no značenja odgovarajućih riječi izvedena su od nekih drugih — pa ako su luk, strijela i mreža mezolitska dostignuća, onda nema dokaza da je pranostratička kultura bila mezolitska (38). Što se pak tiče lova i životinja, ima dosta odgovarajućih riječi (38–50), kao i onih koje nam govore o sakupljanju plodova i plodovima (50–55).

³ Od šezdesetih godina naovamo nije se znatno promijenio pogled na rekonstruirani glasovni sastav nostratičkoga prajezika, i uza sve širenje količine podataka — do onih spomenutih dvije tisuće rekonstruiranih korijena. Bilo je zanimljivih utočnjenja.

⁴ Relativno su dobro obrađeni dodirni odnosi, s posuđivanjima, za nekoliko parova nostratičkih porodica i njihovih dijelova, na što Dolgopolsky podsjeća na str. 18.

Za hranu i pripremanje hrane bile su riječi kao ‘mljeti, mijesiti’, ‘peći (na vrućem kamenu)’, ‘hrana od žitarica’, ‘meso’, razne vrste riba (55–64), a tu su i razni nazivi za razne dijelove tijela životinja (i ljudi, 80–84).

Za izradu raznih predmeta služio je raznovrstan materijal, tu je i više pomagala – od kamena i kремена do drva, trn, zubi i kljove, kora i drugo (64–80).

Dano je i dvanaest zanimljivih naziva za srodstvo i slično (85–95) – ovdje da naglasim da tu nema onih poznatih *dječjih* riječi. Npr., za **ʔem A* ‘mati’ imamo očite glasovne podudarnosti, i teško je govoriti o kakvim opisnim riječima (iako će biti da su se i one umiješale, u nekim jezicima) – to je u afrazijskima semit. **ʔimm-*, berber. **yimmā* ‘moja mati’, ? visoravanski istočnokušitski **ama*, čad. (daju se samo primjeri, bez rekonstrukcije); ural. **emä*; altaj. **eme* (91–92).

Ima i riječi za magijske aktivnosti (96–98), od kojih su mnoge u pojedinim jezicima postale, kako to već zna biti (sjetimo se npr. sudbine grčke riječi pa latinske *parabola* u romanskim jezicima) *obične* – kao npr. engl. *tell* < ie. **del-* < nostr. **tuIV* ‘pripovijedati (priču), izgovarati magični/ritualni tekst’.

Za knjigu Aharon Dolgopolskoga *The Nostratic Macrofamily and Linguistic Palaeontology* možemo reći da je pisana popularno – ali popularno za jezikoslovca te za arheologa ili antropologa, ne za laika.

Neki kritičari imaju ozbiljne i teške primjedbe na tu knjigu, no treba poznavati sve one stotine radova – sada već stotine – koji nas upoznaju s nostratičkom etimologijom, i zamisliti se nad time.⁵ Također, za one koji te radove ne poznaju⁶, bilo bi dobro da se strpe do objavljivanja *Nostratičkoga rječnika* što nam ga je Aharon Dolgopolsky obećao.⁷

Alemko Gluhak

⁵ McDonaldov institut za arheološka istraživanja u Cambridgeu organizirao je 17–18. srpnja 1998. simpozij o nostratičkoj natporodici (Symposium on the Nostratic macrofamily), na kojem je više jezikoslovaca izlagalo svoja mišljenja u vezi s knjigom A. Dolgopolskoga i šire. Brošura s radnim materijalom (za koju sam zahvalan Colinu Renfrewu) sadrži kratak uvod u nostratičku natporodicu A. Dolgopolskoga te izlaganja koja je dalo dvanaest podržavatelja i nepodržavatelja te promatrača nostratičke hipoteze, s raznih polazišta, i s raznim argumentima: David Appleyard; Allan R. Bomhard; Lyle Campbell; Bernard Comrie; Gyula Décsy; Christopher Ehret; Alan S. Kaye; April McMahon, Marisa Lohr, Robert McMahon; Peter A. Michalove, Alexis Manaster Ramer; Vitalij Shevoroshkin; Denis Sinor; Sergej A. Starostin; Rainer Voigt; Alexander Vovin.

⁶ Već je upozoravano na to da je mnoštvo osnovnih radova V. M. Illič-Svityča i A. B. Dolgopol'skoga (onih objavljenih šezdesetih godina i poslije) upravo nerazumljivo: podosta je jezikoslovaca koji bi imali što reći o tim radovima, no ne razumiju ruski jezik. Na to se usput osvrnuo i C. Renfrew u uvodu (vii).

⁷ Osnovni podatci o nostratičkoj literaturi zainteresiranom su hrvatskom čitatelju dostupni npr. u mojim osvrtima objavljenima u *Filologiji* 29 i 32 (iz 1997. i 1999.) te u popisu literature u mojem *Hrvatskom etimološkom rječniku* (1993.).